

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΒΙΒΛΙΟΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΙΦΟΡΑΛΗΣ

Ιδρυτής: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθύντης: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΛ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

φράσεις αναδημοσίευσε ὁ Βούλγαρος Ν. Traikoff ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια εἰς τὸ Περιοδικὸ τοῦ κ. Ν. Βέη (τ. 16, 1939).

7. Ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ρήγα δὲν γράφηκαν μόνον θούριοι ἀλλὰ καὶ οἱ «Τελευταῖοι χαιρετισμοὶ» ποὺ δρέθηκαν στὸ ἀρχεῖο Καποδίστρια μαζί μὲ μερικές πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ μάρτυρος. Οἱ τελευταῖοι δέβια χαιρετισμοὶ δὲν εἶναι γραμμένοι ἀπὸ τὸν Ρήγα. Ἀπὸ ποιὸν εἶναι;

Οἱ χαιρετισμοὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, πρὸς τὸν λαό, πρὸς τοὺς σοφοὺς, πρὸς τοὺς ἐμπόρους, πρὸς τοὺς ἄρχοντες, πρὸς τὸν Κλήρο εἶναι σοφὸ πρόγραμμα πολιτικὸ, γαλλικὰ γραμμένο καὶ τολμῶ νὰ ὑποπεύσω ὅτι ἂν δὲν γράφηκε ἀπὸ τὸν Καποδίστρια τὸν ἴδιο, θὰ ἀκολούθησε τὴν ἔμπνευσί του.

Ὁ Καποδίστριας ἐνδιαφέρθηκε νὰ γνωρίσῃ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐργασία τοῦ Ρήγα καὶ δὲν εἶναι καθόλου περίεργο ὅτι πολιτικὲς συμβουλές πρὸς τοὺς Ἕλληνας μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ρήγα εὐρέθηκαν στὸ ἀρχεῖο του. Ὅπως ἄλλοι ἔγραψαν ποιήματα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ρήγα γιὰ νὰ ἐπιδράσουν καλύτερα ἐπὶ καὶ οἱ Χαιρετισμοὶ ἔπρεπε νὰ φέρουν τὸ ἱερὸ ὄνομα.

Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ

Ζητεῖται ὑπεύθυνος.

Φίλε Κε Χάρη,

Ἀπὸ γράμματα φίλων καὶ συναδέλφων μου, ἔμαθα ὅτι τὸ ἄρθρο ποὺ ἐδημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ ὁ «Αἰώνας μας» μὲ τίτλο «Λογοτεχνικὴ κριτικὴ καὶ Φιλολογία» καὶ μὲ ὑπογραφή «Νίκος Θεοδωρακάκος» ἔχει γραφῆ πραγματικῶς ἀπὸ τὸν διευθυντὴ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους κ. Ν. Β. Τωμαδάκη.

Ὁ τόνος τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ ἀποκλείει κάθε ἀπάντηση. Θὰ μοῦ ἐπιτρέπατε ὅμως νὰ ἐρωτήσω δημοσίᾳ καὶ νὰ παρακαλέσω τὸν κ. Τωμαδάκη νὰ ἀπαντήσῃ δημοσίᾳ ἂν ἀνήκει πραγματικῶς αὐτὸν τὸ ἄρθρο.

Oxford, 5.5.48.

Εὐχαριστῶν
ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

Ὁ «Βίος καὶ τὸ Ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη».

Κύριε Διευθυντὰ τῆς «Νέας Ἑστίας»,

Ἀκοίμητος καρτεροῦσε τὴν ἐμφάνισιν τοῦ βιβλίου μου (1) ὁ κ. Τ. Μαλᾶνος, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ πιστεῖ πῶς τάχθηκε ἀπὸ τὴ Μοῖρα νὰ εἶναι ὁ μοναδικὸς κριτικὸς τοῦ Καβάφη. Καὶ μόλις τὸ διάβασε, ἄρχισε νὰ δημοσιεύῃ στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ταυτῶσθαι «εἰσαγγελικὰ» ἀνακοινωθέντα, ὅπου ἀπαριθμεῖ τὰ «λάθη» μου. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κριτικῆς εἶναι πρωτότυπο καὶ δείχνει τὴν ψυ-

(1) Ὁ «Βίος καὶ τὸ Ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη», ἐκδ. Ἰκαρος, Ἀθήνα.

χικὴ κατάσταση στὴν ὁποία ἔρριξε τὸν ἐπικριτὴ μου ἢ ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου μου.

Τὸ μεγάλο λάθος ποὺ δὲν μοῦ συγχωρεῖ ἀλλὰ καὶ δὲν τολμᾷ νὰ ἐκστομίση ὁ κ. Μ., εἶναι ὅτι ἔγραψα τὸ βιβλίο μου. Θὰ ἤθελε νὰ μὴν τὸ εἶχα γράψῃ.

Ἐνας συγγραφεὺς μπορεῖ νὰ περιπέσῃ σ' ὅλα τὰ λάθη ποὺ μοῦ ἀποδίδει ὁ κ. Μ., καὶ τὸ ἔργο του νὰ εἶναι καλὸ ἢ καὶ σπουδαῖο. Τὰ λάθη τοῦ εἶδους ποὺ μοῦ ἀνακάλυψε ὁ κ. Μ., ἀκόμη καὶ ἂν ἦταν πραγματικά, δὲν θὰ ἐμείωναν τὴν οὐσιαστικὴ ἀξία τοῦ ἔργου μου—ἂν τοῦτο ἔχει οὐσιαστικὴ ἀξία.

Δὲν θ' ἀνασκευάζα τὸ κατηγορητήριον τοῦ κ. Μ., ἂν δὲν αἰσθανόμουν σὰν ἕνα χρέος πρὸς τὸ βιβλίο μου νὰ μὴν τ' ἀφήσω ἀνυπεράσπιστο στὰ μάτια ὁσων δὲν τὸ ἔχουν διαβάσει καὶ δὲν μποροῦν νὰ ξέρουν ὅτι οἱ μομφές τοῦ διώκτη του δὲν εἶναι ἀξίες λόγου.

* *

Τὸ ἔτος θανάτου τοῦ πατέρα τοῦ Καβάφη ἐπῆρα ἀπὸ τὸ γενεαλογικὸ Δένδρο του, ὅπου ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς τὸ σημειώνει μὲ τὸ χέρι του.

—Ἐγραψα γιὰ τὸν δευτερότοκο ἀδελφὸ τοῦ Πέτρο, ὅτι πέθανε «στὰ 1891». Τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ ποιητὴς ποὺ ἦταν ὁ ἑνατος κατὰ γέννησιν ἀδελφὸς καὶ ποὺ ἦρθε στὸν κόσμον, καθὼς ἀναφέρω, τὸ 1868, ἦταν κιόλας 28 ἐτῶν. Πῶς μποροῦσε ὁ Πέτρος νὰ ἔχη τὴν ἴδια ἡλικία μὲ τὸν Κωνσταντῖνο; Τὸ «26 ἢ 28 χρόνων» ποὺ τυπώθηκε στὸ βιβλίο μου, εἶναι ἀναγκαστικά, στὴ χειροτέρα γιὰ μένα περίπτωση, ἀριθμητικὸ λάθος. Ὁ καλόδοκος ἀναγνώστης θὰ τὸ διόρθωνε μόνος του...

—Ἄν εἶπα ὅτι ὁ Καβάφης παραπέμπει στὸν Ἀπολλώνιο, τοῦτο ἔχει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη παρὰ τὴν ἐννοια ὅτι ἡ παραπομπὴ ἀνάγεται στὸν βίον καὶ στοὺς λόγους τοῦ Ἀπολλωνίου (ὅπως θὰ λέγαμε γιὰ τὸν Σωκράτη ἢ τὸν Ἰησοῦ) καὶ ὄχι στὰ συγγράμματά του, ἀφοῦ ρητῶς καὶ ἐκτενῶς ἀναφέρω στὶς σ. 66, 214 καὶ 215 τοῦ βιβλίου μου, ὅτι τὸν Βίον τοῦ Ἀπολλωνίου συνέγραψε ὁ Φιλόστρατος. Καὶ ἂν ἐσημείωσα μέσα στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Καβάφη «πολλές ἐκδόσεις τοῦ Φιλοστράτου», ἐννοοῦσα καὶ δὲν μπορούσα νὰ ἐννοήσω παρὰ τίς νεώτερες ἐκδόσεις του ἀπὸ διαφόρους μελετητὰς τοῦ Ἀγγλοῦ, Γάλλου κλπ.

—Ὁ Καβάφης δὲν ἔχει γράψῃ ποίημα μὲ τὸν τίτλο «Λάμια», βεβαιώνει ὁ κ. Μαλᾶνος. Δυνατόν. Ἀλλὰ ἐγὼ δὲν ἔκαμα ἄλλο παρὰ ν' ἀναφερθῶ στὴ Βιβλιογραφία Κατσιμπάλη, ὅπου ἀναγράφεται τὸ πρᾶγμα. Γιατί, ἂν πρόκειται γιὰ λάθος, μοῦ τὸ φορτώνει ἐμένα ὁ κ. Μ.;

—Εἶπα τὸν Θεόδοτο «φρικτὸ δῆμιον», ἐνῶ, σπεύδει νὰ μᾶς πληροφορήσῃ ὁ διδάσκαλος, ἄλλος ἀποκεφάλισε τὸν Πομπήϊο... Μὰ ὁ Καβάφης γράφει στὸ ποίημά του ὅτι ὁ Θεόδοτος ἔφερε: «ἐπάνω σὲ σινὶ αἱματομένο, τοῦ ἀθλίου Πομπηίου τὸ κεφάλι». Εἶναι ἢ δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς δῆμιος;

—Ἀλαβάρχης (ἢ Ἀλάβαρχος ἢ Ἀρίβαρχος) σημαίνει, λέγει ὁ κ. Μ., ἔδραϊο φύλαρχο καὶ

ὄχι αἰγύπτιο, ὅπως εἶπα ἐγώ. Ἡ σοφία τοῦ ἐπικριτῆ μου εἶναι λειψή. Ἀλαβάρχης σημαίνει καὶ φύλακας ἱεροῦ θησαυροῦ. Καὶ στὸ ποίημα τοῦ «Εὐρίωνος Τάφος» ὁ Καδάφης λέγει γιὰ τὸν Εὐρίωνα ὅτι «στὰς θήβας τὰ ἱερὰ γράμματα σπούδασε». Στὰς θήβας σπούδαζαν αἰγυπτιακὴ θεολογία καὶ τὸ Ἀλαβάρχης, μέσα στὸ ποίημα τοῦ Καδάφη, σημαίνει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, αἰγυπτιακὴ καταγωγή.

—Ἐγραφα ἀπὸ παραδρομὴ γιὰ τὸν Ἡρώδη Ἀττικὸ ὅτι ἦταν συριακῆς καταγωγῆς. Ἡ παραδρομὴ αὐτὴ ἔχει τὴν ἐξηγησὴ της πού ἐπιφυλάσσομαι νὰ τὴ γράψω ἄλλοῦ, ἂν μοῦ δοθεῖ εὐκαιρία.

—Εἶπα γιὰ τὸν ἐπιγραμματοποιὸ Καλλίστρατο, πού ἀναφέρει ὁ Καδάφης στὸ «Ἐπιτύμβιον Ἀντιόχου», ὅτι ὑπῆρξε. Καὶ πράγματι ὑπῆρξε, ἀλλὰ ὁ θῖος του δὲν συμπίπτει μὲ τοῦ βασιλέως τῆς Κομμαγενῆς. Δηλαδή δὲν μέτρησα ἀκριβῶς τοὺς δύο θῖους. Ἐνας κριτικὸς θὰ σημάδεβε τὸ λάθος ἀφοῦ προηγουμένως ζητοῦσε συγγνώμην καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες του—τόσο ἀσήμαντο εἶναι τὸ πρᾶγμα.

—Ὁ κ. Μ. μοῦ καταλογίζει ὡς λάθος μιὰ ἐρμηνεία πού κάνω ἐγώ τῆς στάσεως ἐνός ἱστορικοῦ προσώπου, τοῦ Φιλίππου, μέσα στὸ ποίημα «Ἡ Μάχη τῆς Μαγνησίας», ἐνῶ ἐκεῖνος (ὁ κ. Μ.) δὲν τὴν ἀσπάζεται τὴν ἐρμηνεία μου... Ἀλλ' αὐτὸ δὲν λέγεται λάθος ἀλλὰ διχογνωμία. Μέσα στὴ μελέτη τῆς Ἱστορίας, οἱ διαφορῆς ἀντιλήψεων εἶναι συχνές.

—Τὸ ἴδιο, πάνω-κάτω, γιὰ τὸ «Εὐνοία τοῦ Ἀλεξάνδρου Βάλα». Δὲν πρόκειται γιὰ ὄρισμένο εὐνοούμενο, ἐπιμένει ὁ κ. Μ., ἐνῶ ἐγώ τολμῶ νὰ νομίζω ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν Ἡρακλεῖδη, εὐνοούμενο τοῦ Βάλα, πού ὑπῆρξε...

* *

Ἡ πρόθεση τοῦ κ. Μ., μὲ τὰ δελτία του, εἶναι καθαρὴ. Ἐλπίζει ν' ἀντισκόπη τὴν εὐμενῆ ἐντύπωση πού ἀκούω καὶ πού μαθαίνει ὁ ἴδιος, ὅτι δημιουργεῖ τὸ βιβλίον μου ἀνάμεσα στοὺς ἀναγνώστες καὶ στοὺς κριτικούς. Προσέξατε, τοὺς λέγει, εἶναι γεμᾶπο ἀπὸ λάθη. Ἐγώ, πού εἶμαι ἀθθεντία καθαφολογικῆ, σὰς τὸ φωνάζω καὶ σὰς προειδοποιῶ...

Δὲν νομίζετε πῶς ὁ κ. Μαλᾶνος χάνει τὸν καιρὸ του καὶ στὴν περίπτωσιν πού τὸ βιβλίον μου δὲν ἀξίζει τίποτε καὶ στὴν περίπτωσιν πού ἀξίζει λίγο ἢ πολὺ; Στὴν πρώτη θὰ πέσῃ μόνο του σὲ ἀνυποληψία. Στὴ δεύτερη, θὰ ὑπερισχύσῃ ἀπὸ τίς προσπάθειες τοῦ ἐπικριτῆ μου.

Μὲ τιμὴ

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΠΕΡΙΔΗΣ

Ἀλεξάνδρεια, 19 Ἀπριλίου 1948.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἐνα κορυφαῖο ἔργο... κ' ἕνα ἐργάκι.

Ἀγγλικὸ Ἰνστιτούτο: I. Σ. Ἐλιοτ: «Ἐνα ἔγκλημα στὴ Μητρόπολη», δράμα σὲ τρεῖς

πράξεις.—Θέατρο Κοτοπούλη: Θιάσος Μανωλίδου-Παπᾶ, Θ. Συναδινού: «Σατανᾶς», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις.

Τί ἀπότομες μεταπτώσεις πού ἐπιβάλλει ἡ ταχτικὴ καὶ συστηματικὴ παρακολούθηση ὄλων τῶν θεατρικῶν παραστάσεων! Ἀπὸ τὸ «Ἐγκλημα στὴ Μητρόπολη» πηδοῦμε στὸ Σατανά. Πρὶν ὅμως ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτὸν ἄς μιλήσομε πρῶτα γιὰ κάτι ἄλλο. Συχνὰ ἔχω ἀντικρούσει τὴν κατηγορίαν πού ἐπιρίπτεται ἐναντίον τῶν θεάτρων ὅτι παραγνωρίζουν πολλὰ ἀριστουργήματα καὶ τὰ ἀφίνουν στὰ συρτάρια. Κάθε φορὰ πού διάβασα αὐτὰ τὰ «ἀριστουργήματα» δικαίωσα τὰ θεάτρα. Τελευταῖα ὅμως ἀνακάλυφα ἕνα πρωτόλειο, τὴ θεατρικὴ ἔργο τῆς κ. Α. Κατακουζηνού, πού εἶναι μεστὸ ἀπὸ νόημα κι' ἀπὸ ποίηση καὶ δὲν στερεῖται κι' ἀπὸ θεατρικότητα. Τὸ ἂν θὰ σημειώσῃ στὴ σκηνῇ ἐπιτυχία αὐτὸ κανένας, οὔτε ἐπιὸ εἰδικός, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ προδικάσῃ μὲ ἀσφάλεια, γιὰτί οἱ ἀντιδράσεις τοῦ κοινοῦ εἶναι πάντα ἀπρόβλεπτες κι' ἀνυπολόγιστες, ἀλλ' οἱ πιθανότητες εἶναι ὅτι θὰ σταθεῖ καὶ θὰ σταδιοδρομήσῃ. Ἴσως ὄχι θριαμβευτικὰ γιὰτί εἶναι σοβαρὸ καὶ τὸ κοινὸ προτιμᾶ τὰ ἔργα τὰ ἐλαφρὰ καὶ διασκεδαστικὰ καὶ ἐπίσης δυσπιστεῖ στοὺς συγγραφεῖς τοὺς ἀγνωστούς τῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι ἀκόμα φίρμα. Αὐτὴ τουλάχιστον ἡ γνώμη ἐπικρατεῖ κι' ἄς ἔχει συχνὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι τὸ κοινὸ κι' ἂν ἀκόμα δὲν ἀποκρούει καὶ τὴ φθηνὴ παραγωγή καὶ προσελκύεται κι' ἀπ' αὐτὴ πάντα διαισθάνεται κι' ἀντιλαμβάνεται καὶ τὸ καλὸ. Ὅπως ὅποτε τὸ ἔργο τῆς κ. Κατακουζηνού δὲν μπορεῖ νὰ μὴν προκαλοῦσε τὸ ἐνδιαφέρον ἢ ἐμφάνιση ἐνός νέου ταλέντου εἶναι πάντα ἕνα γεγονός. Σύγχρονα τὸ ζωντανεῖμα τοῦ ἔργου ἀπάνω στὴ σκηνῇ θὰ ἔδινε τὴν εὐκαιρία στὴ νέα αὐτὴ συγγραφέα νὰ ἀντιληφθεῖ χεροπιαστὰ τίς ἐλλείψεις κι' ἀνεπάρκειές της, νὰ ἐξελιχθεῖ καὶ νὰ προχωρήσῃ.

Τὸ ἔργο ἔχει ὑποβληθεῖ μῆνες τώρα στὸ θέατρο Κοτοπούλη ὁ διευθυντῆς τοῦ θιάσου Ἰσαμὲ σήμερα δίστασε νὰ τὸ ἀνεβάσῃ. Ἔστω. Δὲν θέλησε στὴ μέση τῆς περιόδου νὰ ριφκοινδυνεύσῃ ἕνα πείραμα. Τί ὅμως ἀποκόμισε ἀπὸ τὴ Ρεβέκκα, ἀπὸ τὴν ἰσοία προσδοκοῦσε τεράστια κέρδη. Τὸ πολὺ κοινὸ δὲν τραβήχθηκε καὶ στὸ παθητικὸ του ἀναγράφηκε ἕνα καλλιτεχνικὸ σφάλμα. Πάντως τώρα παρουσιαζότανε μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία. Τὸ Βαθιὲς εἶναι οἱ Ρίζες ἔμεινε στὸ πρόγραμμα λιγότερο ἢ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἀρχικὰ ὑπολογίζότανε. Ἐπεσε τέλη Ἀπριλίου καὶ τὰ χειμερινὰ θεάτρα κλείνουν μέσα στὸ Μάιο. Τὸ ἔργο πού θὰ ἀνεβασθεῖ τώρα ἐχτός ἂν πρόκειται νὰ ἀναποδογυρισθοῦν οἱ νόμοι τῆς Φύσης καὶ ἡ παράδοξη ἐπιμονὴ καὶ διάρκειαν τοῦ φετεινοῦ χειμῶνα νὰ παραταθεῖ Ἰσαμὲ τὸν Ἰούλιο δὲν θὰ ζῆσει στὴν σκηνῇ περισσότερο ἀπὸ 20 ἢ 30 βραδιές. Δὲν εἶταν ἡ ὥρα κατάλληλη, ἐνδεικτικῆ γιὰ τὸ ἔργο τῆς κ. Κατακουζηνού;

Ἐν τούτοις προτιμήθηκε μιὰ κωμωδία τοῦ κ. Συναδινού καὶ εἶται ἀδικήθηκε καὶ ἡ κ. Κατακουζηνού κι' ὁ κ. Συναδινός. Τὸ ἀνέβασμα τοῦ Σατανᾶ σὲ μιὰ νεκρῇ περίοδον ἀσφαλῶς ζημιώνει